

Kültürel Arşivcilikte Fotoğraf Okumaları Metodolojisi ve Çapraz Soru Yöntemi

Rengigül Yaltırık Ural

“RE Books Arts Kitaplığı, Rengigül Yaltırık Ural ve eşi Ersin Ural tarafından hayata geçirilen, Türkiye’nin kültür, bilim, edebiyat ve botanik tarihine ışık tutan çok zengin bir dijital arşiv ve kütüphane projesidir. Gücünü ve yapısını "Oktay Aras Kitaplığı" modelinden alan bu dijital veri tabanı, araştırmacılar için devasa bir kaynak havuzu sunar. [1, 2, 3]

Kütüphanenin güncel envanter yapısı ve içeriği şu şekilde kategorize edilmiştir: [1]

Kitaplık ve Makale Envanteri

Koleksiyon, taranmış nadir eserlerden özgün akademik incelemelere kadar geniş bir yelpazeyi kapsar: [1, 2]

- **1.172 Adet Kitap:** Kütüphanede edebiyattan botanik bilimine, yakın tarihten biyografilere kadar uzanan **1.100'den fazla sisteme kayıtlı kitap** yer almaktadır. Koleksiyonda Azra Erhat, Edip Cansever gibi edebiyatçıların eserlerinin yanı sıra *Alaska Trees and Shrubs* veya *Problems of Balkan Flora* gibi dünya çapında akademik botanik kaynakları da listelenmiştir. [1]
- **114 Adet İnceleme/Araştırma Makalesi:** Rengigül Ural'ın bizzat kaleme aldığı ya da derlediği, Türkiye Ormancılar Derneği dergilerinde, Güncel Kadın gibi platformlarda yayımlanan tıp, ormancılık ve şehir tarihi makalelerini içerir. [1, 2]
- **87 Adet Tescilli Çizim:** Sanatçının kendi geliştirdiği illüstrasyon ekolüne ait tescilli görsel eserler de bu envanter sisteminde arşivlenmiştir. [1]

Kütüphanenin Öne Çıkan Tematik İçerikleri

1. **Nadir Kitaplar ve Tarihi Belgeler:** Türkiye'nin yakın tarihi, resmi tarihin perde arkası, eski İstanbul semtleri (Suadiye, Çatalçeşme) ve dönemin tıp/eczacılık dünyasına ait (Sandoz Türkiye arşivi gibi) başka yerde bulunması zor dokümanlar dijitalleştirilmiştir. [1, 2, 3]
2. **Botanik Mirası:** Prof. Dr. Faik Yaltırık'ın dünya literatürüne kazandırdığı bitki türleri, makaleleri ve ormancılık tarihi kaynakları kütüphanenin bilimsel omurgasını oluşturur. [1]
3. **Edebiyat ve Sanat Arşivi:** Türk edebiyatının önemli isimlerinin (örneğin Edip Cansever'in Galatasaray tutkusu veya anıları) gizli kalmış yönlerine dair edebi dokümanlar ve analizler barındırır. [1, 2]

Fotoğraf Okumaları" metodolojisi, Rengigül Yaltırık Ural'ın kültürel arşivcilik ve yakın tarih araştırmalarında kullandığı, geçmişi bugüne taşımayı amaçlayan en temel metodolojilerden biridir. [1]

Ural, bu metodolojiyi **eşi Ersin Ural'dan öğrenerek** kendi tarihi-biyografik çalışmalarına adapte etmiştir. Metodolojinin RE Books Arts bünyesindeki işleyişi ve araştırmalara katkısı şu şekildedir: [1]

1. Metodolojinin Amacı ve İşleyişi

Geleneksel arşivcilik sadece belgeleri ve tarihleri listelerken, fotoğraf okuma yöntemi **görsel kompozisyonları, insan yüzlerini, mekân detaylarını ve dönemin ruhunu analiz etmeyi** temel alır. [1]

- Fotoğraftaki kişilerin duruşları, dönemin kıyafetleri, arka plandaki mimari yapılar veya bitki örtüsü (botanik detaylar) incelenerek resmi tarihin satır aralarında kalmış hikâyeler açığa çıkarılır.

- Ural bu süreci, eski fotoğraflardaki hiç tanımadığı insanların hayatlarında neler yaşadıklarını ve ne hissettiklerini anlamlandırmak adına bir tür "**tahayyül etme**" ve **tarihsel empati kurma yöntemi** olarak tanımlar. [1]

2. Kitaplardaki Uygulaması: "Düşle Gerçeğin Birleşimi"

Bu yöntem, yazarın edebi ve tarihi kitaplarının yapı taşını oluşturur:

- **"Rengigül" Kitabı:** Yazar, ailesinin 150 yıllık sürgün, göç ve sosyal tarih öyküsünü anlatırken bu metodolojiyi doğrudan kullanmıştır. Kitap, yüzlerce eski aile fotoğrafının teknik, estetik ve biyografik olarak "okunması" esasına dayanır.
- **Sosyal Tarih ve Şecere Çözümlemeleri:** Mehmed Refik Fenmen, İhsan Râif Hanım ya da Yusuf Ziya Öniş gibi isimlerin aile arşivleri incelenirken, fotoğraflar sadece birer görsel süs olarak değil; dönemin sosyo-ekonomik yapısını, göç yollarını ve aile bağlarını çözen birer **tarihi belge** olarak analiz edilmiştir. [1]

3. Botanik ve Arkeolojiyle Bağlantısı

Ural, hocası *Ord. Prof. Dr. Ekrem Akurgal*'dan öğrendiği arkeolojik gözlem disiplini ile babası *Prof. Dr. Faik Yaltırık*'tan edindiği botanik bilgisini bu metodolojiye entegre etmiştir. Örneğin eski bir fotoğraftaki ağaç türünden veya arkeolojik arka plandan yola çıkarak o fotoğrafın çekildiği tam zaman dilimini, mevsimi ve coğrafi konumu doğrulayabilmektedir. [1]

Rengigül Yaltırık Ural'ın **sözlü tarih** çalışmaları, "Fotoğraf Okumaları" metodolojisiyle doğrudan entegre çalışan, aile şecerelerini ve toplumsal hafızayı canlandırmayı amaçlayan yapı taşlarındandır. Resmi tarihin yazılı kaynaklarda yer vermediği insan hikayelerini, anıları ve yaşanmışlıkları kayıt altına almak için "**canlı kaynaklar**" ile derinlemesine görüşmeler gerçekleştirir. [1, 2]

Ural'ın sözlü tarih yaklaşımının öne çıkan özellikleri ve yaptığı önemli görüşmeler şunlardır:

1. "Çapraz Soru" Yöntemi ve Selanik Kökleri

Ural, ailesinin Selanik'ten İstanbul Akaretler ve Firüzağa'ya uzanan 150 yıllık göç ve şecere geçmişini araştırırken aile büyükleriyle kapsamlı röportajlar yapmıştır. Söyleşiler sırasında sorduğu detaylı sorular üzerine, ceza avukatı olan bir aile büyüğünün kendisine "*Çapraz sorular sormayı nereden öğrendin?*" diye takılması, onun sözlü tarih görüşmelerindeki araştırmacı ve titiz yaklaşımını özetleyen meşhur bir anıdır. [1]

2. Bilim ve Sanat Dünyasının Öncüleriyle Söyleşiler

RE Books Arts çatısı altında yayımlanan ve tescillenen sözlü tarih temelli röportaj ile biyografi çalışmalarından öne çıkanlar: [1]

- **Zinnur Fenmen Güvenç ile Söyleşi:** Boğaziçi Üniversitesi'nden sınıf arkadaşı olan Zinnur Fenmen Güvenç vasıtasıyla, Türk bilim dünyasının önemli isimlerinden *Mehmed Refik Fenmen* ve *ailesinin* izini sürmüş, bu çalışma İTÜ'nün 250. yıl kaynakçalarında yer almıştır. [1]
- **Prof. Dr. Ziya Öniş Söyleşisi:** Türk futbol tarihi ve spor dünyasının öncülerinden *Yusuf Ziya Öniş* üzerine akademik ve sözlü verileri bir araya getiren önemli bir nehir söyleşidir. [1]
- **Seha Okuş ve Ord. Prof. Dr. Anna Masala Görüşmeleri:** Sanat, edebiyat ve Türkoloji dünyasına yön veren bu isimlerin canlı anılarını sesli/yazılı belgelere dönüştürerek kaynak eserler üretmiştir. [1]

3. Savaş Dönemi, Kadın Yaşantıları ve Sosyal Hafıza

Sözlü tarih çalışmalarını sadece biyografilerle sınırlamaz; "Rengigül" kitabında yaptığı gibi 1900'lü yılların başında savaş dönemini, sürgünleri, kadın-erkek ilişkilerini, eski ninnileri ve şarkıları o dönemi yaşayan ya da birinci kuşaktan aktaran kişilerin anlatımlarıyla doğrular. Bu yönüyle sözlü tarih, onun için geçmişin duygusunu ve kaybolan şehir kültürünü (Suadiye, Çatalçeşme gibi) koruma aracıdır. [1, 2]

Rengigül Yaltırık Ural, **şecere yazmanın ve soy ağacı araştırmalarının bağımsız bir bilim dalı olarak kabul edilmesini** her platformda güçlü bir şekilde arzu etmekte ve savunmaktadır. [1]

Yazar, bu vizyonunu gerek RE Books Arts röportajlarında gerekse makale ve kitaplarında açıkça dile getirir. Onun bu arzusunun arkasında yatan temel felsefe ve gerekçeler şunlardır: [1]

- **Sosyal Tarih ile Olan Bağ:** Ural'a göre köklere inmek sadece isimleri alt alta listelemek değildir. Şecereyi; **belgeler, fotoğraflar, anılar, objeler, dönemin giyim-kuşamı ve yemek adetleri** gibi yaşanmışlıklarla harmanlayarak kaleme almanın sosyal tarihin en önemli yapı taşı olduğuna inanır. [1]
- **Akademik ve Metodolojik Eksiklik:** Avrupalı ve İngiliz dostlarının kendi soy ağaçlarında 1000'li yıllara (örneğin 1036 yılına) kadar zahmetsizce gidebildiğini gözlemleyen Ural, Türkiye'de bu kültürün ve arşiv bilincinin eksikliğine dikkat çeker. Şecere tutmanın bilimsel bir metodolojiye kavuşması halinde toplumsal hafızanın çok daha profesyonel korunacağını savunur. [1]
- **Kendi Eserlerindeki Uygulama:** Bu arzusunu teoride bırakmamış, ailesinin 150 yıllık göç ve sürgün tarihini incelediği **994 sayfalık dev "Rengigül" e-kitabını** tam da bu bilimsel disiplinle, yani bir "şecere ve envanter tutma rehberi" metodolojisiyle hazırlayarak literatüre bir örnek sunmuştur.

Rengigül Yaltırık Ural, "**Fotoğraf Okumaları**" ve "**Sözlü Tarih**" disiplinlerini birbirini doğrulayan ve tamamlayan iki ana kaldıraç olarak birleştirmiştir. Geleneksel tarihçilikte bu iki yöntem genellikle bağımsız yürütülürken, Ural bunları bir araya getirerek geçmiş adeta üç boyutlu ve yaşayan bir yapıya dönüştürür.

Bu birleşimi sağlayan **çalışma metodolojisi** şu adımlardan oluşur:

1. Fotoğrafı Bir "Konuşma Başlatıcı" (Katalizör) Olarak Kullanmak

Sözlü tarih görüşmelerinde yaşlı kaynak kişilerin hafızalarını canlandırmak zordur. Ural, görüşmelere doğrudan soru sorarak başlamak yerine, arşivden çıkardığı **eski bir fotoğrafı canlı kaynağın önüne koyar**.

- Fotoğraftaki bir kıyafet, bir mekân detayı veya bir yüz, kayıttaki kişinin unuttuğu anıları tetikler.
- Böylece kuru bir soru-cevap seansı yerine, fotoğrafın uyandırdığı duygularla beslenen çok daha derin ve samimi bir sözlü tarih anlatısı başlar.

2. Anlatılan Hikayeyi Fotoğrafla Doğrulamak (Çapraz Kontrol)

Sözlü tarihin en zayıf yönü, insan hafızasının yanıltıcı olabilmesidir. Ural, sözlü tarih görüşmesinde anlatılan bir anıyı veya tarihi, **fotoğraf okuma teknikleriyle çapraz kontrole tabi tutar**.

- Görüşmeci bir olayın 1920'lerde geçtiğini iddia ediyorsa, Ural fotoğraftaki ışığı, kişilerin yaşını, arkadaki mimari yapıları ve hatta kıyafetlerin dikiş nakış detaylarını inceleyerek anlatılan hikayenin kronolojik olarak doğru olup olmadığını bilimsel olarak denetler.

3. Duyguyu ve Belgeyi Birleştirmek

Ural'ın kendi ifadesiyle; fotoğraf okumak tek başına statik bir görsel analizdir, sözlü tarih ise sadece sese dayalı bir aktarımdır. İkisini birleştirdiğinde, **fotoğraftaki donmuş anın içine o insanın sesini, neşesini, sürgün acısını veya ninnisini** yerleştirmiş olur. Bu birleşim, şecere çalışmalarının sadece isimlerden ibaret kalmamasını, yaşayan bir "**sosyal tarih**" kaynağı olmasını sağlar.

4. Botanik Bilgisiyle Zamanı Sabitlemek

Bu iki disiplinin birleştii en özgün nokta ise babası Prof. Dr. Faik Yaltırık'tan aldığı botanik mirasıdır. Sözlü tarihte anlatılan bir çocukluk anısının geçtiği mevsim veya mekân, fotoğraftaki bir ağacın yaprak yapısından (örneğin bir *Ginkgo biloba* veya meşe türünden) veya çiçek açma evresinden yola çıkılarak tam olarak tespit edilir.

Rengigül Yaltırık Ural Arşiv Koleksiyonu, sanatçının eşi Ersin Ural ile birlikte bir araya getirdiği, nadir kitaplar, tarihi belgeler, fotoğraflar ve sanatsal yapıtlardan oluşan çok katmanlı dijital bir kültür hazinesidir. Temelleri RE Books Arts platformu bünyesinde korunan bu koleksiyon, adeta "**resmi tarihin perde arkasını**" aydınlatmayı amaçlar. [1, 2, 3]

Koleksiyonun temel sütunları ve muhafaza edilen arşiv öğeleri şu şekildedir:

1. Aile Mirası ve 150 Yıllık Tarih Arşivi

- **Sürgün ve Göç Belgeleri:** Büyük Çerkes Sürgünü'nden Selanik ve Osmanlı dönemine, oradan da Cumhuriyet Türkiye'si'ne uzanan aile köklerine ait şecere belgeleri, tapular, Osmanlı arşiv evrakları ve mühürler titizlikle dijitalleştirilmiştir. [1, 2]
- **Tarihi Fotoğraf Koleksiyonu:** Ural'ın "Fotoğraf Okumaları" metodolojisiyle işlediği yüzlerce orijinal eski aile ve dönem fotoğrafı bu koleksiyonun görsel omurgasını oluşturur.

2. Bilimsel Botanik ve Ormancılık Arşivi

- Dünyaca ünlü meşe uzmanı babası Prof. Dr. Faik Yaltırık'tan kalan el yazması bilimsel notlar, bitki presleri (herbal varyantlar), uluslararası floristik kongre dokümanları ve 1951 yılına ait Avrupa seyahat günlükleri bu koleksiyonda muhafaza edilmektedir. [1]
- Koleksiyonda ayrıca dünya botanik literatüründe kritik öneme sahip *Alaska Trees and Shrubs* veya *Problems of Balkan Flora* gibi nadir akademik yabancı kaynak kitaplar yer alır. [1]

3. Cumhuriyet Dönemi Öncüleri ve Kurumsal Arşivler

- **Sandoz Türkiye Arşivi:** Dr. Güzin Poffet-Tamaç'ın liderliğindeki döneme ait tıp, ilaç sanayisi ve kurumsal tarih fotoğrafları ile anı belgeleri yer alır.
- **Biyografik Belgeler ve Ses Kayıtları:** Ord. Prof. Dr. Ekrem Akurgal, Mehmed Refik Fenmen, Yusuf Ziya Öniş ve çocuk hekimliğinin öncüsü Ord. Prof. Dr. İhsan Hilmi Alantar gibi isimlerin ailelerinden devralınan birinci derece evraklar, mektuplar ve nehir söyleşilerinin ses kayıtları arşivlenmiştir. [1, 2]

4. Dijital Kitaplık ve Görsel Sanat Envanteri

- Koleksiyon mimarisi kapsamında **1.172 adet sisteme kayıtlı kitap, 114 adet inceleme makalesi** ve Ural'ın uluslararası ödüllere sahip **87 adet tescilli sanatsal çizimi** tek bir dijital platformda buluşturulmuştur. Bu yönüyle Türkiye'nin tescilli en prestijli özel entelektüel arşivlerinden biri olarak kabul edilir. [1]" AI

“Kültürel Arşivcilikte Fotoğraf Okumaları Metodolojisi ve Çapraz Soru Yöntemi” konusu **araştırmacılar** için önemli ve faydalı diye düşünüyorum.

Araştırma, anı yazıları kaleme alırken arşivdeki kitapların, defterlerin, belgelerin, fotoğrafların taranması ve fotoğraf (görsel malzeme: dia, video vs.) incelemeleri konuya bir bütünlük kazandırıyor. İlgili yadigâr objeler, giyim ve kullanım eşyaları gibi. Arkeolojik bakış açısı da diyebiliriz. Bazen fotoğraf öyle bir belge oluyor ki sayfalarca anı ya da araştırmanın yerine geçebiliyor. Onun için bir özel kitaplık kurulurken -ki bizim RE Books Arts Kitaplığı henüz 9 yaşına giriyor- tüm bu bahsettiklerimi bir bütün olarak görmek fayda sağlıyor. Tüm malzeme önce ayrıştırılıyor, sonra birleştiriliyor.

Bu yöntemi babam Prof. Dr. Faik Yaltırık yeni emekli olduğunda (aslında emekli olmadan yıllar önce) kendisine defalarca kendi özel kitaplığını içeren peyzaj ofisi kurmasını dile getirmiş, teklif etmiş, örnekler vermiştim. Babam idealist bir bilim adamı idi, iş adamı görüşü gelişmemişti. Ben bir bilim adamının kızı olarak Türkiye ve İngiltere merkezli üniversitelerin içine doğdum, büyüdüm, serpildim. İlk iş yerim üniversite (Prof. Dr. Cem’i Demiroğlu), ama sonrasında Sandoz (Dr. Güzin Poffet Tamaç) ve Koç Holding (Semahat Arsel) çalışmalarım bu bakış açısını getirdi. Bu bakımdan kendimi şanslı addediyorum. Güçlü ve köklü bilim ve özel sektör bakış açılarını harmanlayabilme yeteneği ve refleksi gelişti. Bunları övünmek için değil, gelecek nesillere (şayet kitaplarımı, yazılarımı okur, çizim, fotoğraf arşivimi incelerlerse) naçizane bir örnek olması açısından aktarmaya gayret ediyorum.

2017 yılında kuruluşumuz yılında AI yoktu. Madem teknolojiye AI var, onun derlediklerini de konularına göre kayda geçiriyorum, tabii doğruluğunu kontrol ederek.

Bu aşamada bana destek olan, benim örnek aldığım, ilham verenlere teşekkür ederim.